

СПРОЩЕННЯ ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

З метою розвитку малих підприємств в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, якими затверджено спрощену форму обліку та звітності, передбачено можливість вибору спрощеної системи оподаткування. Нині беззаперечною проблемою на підприємствах малого бізнесу є ведення обліку винятково з метою складання звітності. Представниками малого бізнесу не приділяється належна увага безпосередньо веденню обліку як важливому джерелу інформації про результати їх господарювання. Відтак, питання спрощення обліку для малих підприємств є досить актуальним

Вагомий внесок у дослідження сутності та особливостей спрощення обліку на підприємствах малого бізнесу здійснили такі вчені, як: Ф.Ф. Бутинець, Н.О. Гура, Т.І. Єфименко, Л.В. Івченко, О.О. Канцуров, М.В. Кужельний, Л.Г. Ловінська, М.Г. Михайлов, Д.Є. Свідерський, Є.І. Свідерський, В.В. Сопко та ін., проте низка проблем, пов'язаних з організацією та методикою обліку підприємств малого бізнесу, залишаються невирішеними.

Незважаючи на значні здобутки у дослідженнях учених, ряд питань потребує подальшого вирішення. Вивчення наукових праць та практика господарської діяльності свідчать про те, що багато теоретичних положень є дискусійними, а коло принципово важливих питань, пов'язаних з обліком підприємств малого бізнесу, потребують удосконалення.

На шляху України до налагодження цивілізованих ринкових відносин головною рушійною силою є розвиток підприємництва, що передбачає створення умов для активізації усіх форм підприємницької діяльності, у тому числі – для відродження й розвитку малого бізнесу. Малий бізнес дозволяє вирішувати низку відтворювальних проблем, зокрема: соціальної стабільності в суспільстві, зайнятості, нагромадження й інвестування, розвитку виробництва і формування його структури, росту ВВП [1, с. 1].

Згідно зі ст. 55 Господарського кодексу України [2] *суб'єктами малого підприємництва є:*

а) фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

б) юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

В організації обліку діяльності малих підприємств є певні особливості, що виділяються на наступних етапах: методичному, технічному, організаційному. *На методичному етапі формується методологія обліку як система найбільш загальних*

принципів, методів і способів відображення на рахунках обліку та в звітних формах господарських операцій. Основні принципи організації облікового процесу на малих підприємствах регламентовані національним Положенням бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (нарахування та відповідності доходів і витрат, повного висвітлення, послідовності, обачності, превалювання змісту над формою тощо). Метод бухгалтерського обліку діяльності малих підприємств визначається сукупністю восьми елементів (адитивний підхід): документація, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунки й подвійний запис, баланс і звітність.

Порядок використання елементів методу бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу показано у табл. 1.

Таблиця 1

Використання елементів методу бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу

№ з/п	Елементи методу бухгалтерського обліку	Малі підприємства	Фізичні особи-підприємці
1.	Документація	Обов'язково використовують зовнішні документи. Кількість внутрішніх документів може бути значно зменшена за рахунок вибору альтернативних варіантів обліку	Зовнішні документи використовують для підтвердження величини доходів і витрат. Особи, які сплачують єдиний податок, документально підтверджують розмір одержаного доходу
2.	Інвентаризація	Проводять інвентаризацію з метою визначення фактичної наявності цінностей і вирахування суми їх вибуття за умови періодичної системи обліку	Інвентаризацію проводять за власним бажанням
3.	Оцінка	Використовують будь-які підприємства для вираження активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій у грошовому вимірнику	Використовують для визначення суми доходів і витрат
4.	Калькулювання	Проводять для одержання інформації з метою прийняття управлінських рішень та обґрунтування цін на товари, готову продукцію, роботи і послуги	Проводять за власним бажанням з метою одержання інформації для прийняття управлінських рішень
5.	Рахунки	Використовують спрощений план рахунків. Перелік рахунків підприємство визначає самостійно, складаючи робочий план рахунків	Не використовують
6.	Подвійний запис	Підприємства, які повинні складати баланс, не можуть вести облік без застосування	Не використовують

		подвійного запису	
7.	Баланс	Складають за скороченими формами (ф. №1-м і ф.№1-мс)	Не використовують
8.	Фінансова звітність	Складають за скороченими формами «Баланс» (ф. №1-м і ф.№1-мс) і «Звіт про фінансові результати» (ф.№ 2-м і ф. №2-мс)	Не використовують

Отже, малими підприємствами використовуються усі вісім елементів методу бухгалтерського обліку, фізичними особами-підприємцями – лише чотири. Одним з основних елементів методу бухгалтерського обліку є документація (документування), на якому ґрунтується облік як упорядкована система узагальнення інформації про діяльність юридичних осіб, про що справедливо зауважує у своїй праці В. Пархоменко [3, с. 7].

Способи обробки облікової інформації, що визначаються *на технологічному етапі*, на малих підприємствах поділяються на три види: паперовий, механізований і комп'ютеризований (автоматизований) залежно від виду обчислювальної техніки, що застосовується. Найпопулярнішими нині для малих підприємств є такі програмні продукти, як «1С: Підприємство», «Парус-Підприємство», «Бухсофт» тощо.

Організаційний етап не має суттєвих відмінностей як для малих, так і для середніх та великих підприємств, оскільки призначений для налагодження системи адміністративного управління в бухгалтерії, що передбачає, перш за все, встановлення найбільш ефективної системи обліку; визначення оптимальної штатної структури облікового апарату; встановлення норм праці та часу, необхідного для виконання робіт; набір кадрів та їх навчання; раціональну організацію робочих місць бухгалтерів; налагодження дієвої системи обліку роботи працівників та контролю за виконанням ними своїх функцій; організацію архіву бухгалтерських документів; організацію безпеки та захисту облікової інформації.

Слід відмітити, що суб'єкти малого підприємництва в Україні залежно від особливостей господарської діяльності та різноманітності її видів можуть застосовувати «План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва» № 186 від 19.04.2001 р. (зі змінами) або ж «План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» № 291 від 30.11.1999 (зі змінами), що передбачається наказом про облікову політику підприємства. Порівняльну характеристику кількості синтетичних рахунків, що передбачена зазначеними планами рахунків, містить табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика кількості синтетичних рахунків, передбачених планами рахунків бухгалтерського обліку

Кількість синтетичних рахунків, передбачена Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Кількість синтетичних рахунків, передбачена Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва
Клас 1 «Необоротні активи»	
10 рахунків	6 рахунків
Клас 2 «Запаси»	

9 рахунків	4 рахунки
Клас 3 «Кошти, розрахунки та інші активи»	
9 рахунків	5 рахунків
Клас 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань»	
10 рахунків	4 рахунки
Клас 5 «Довгострокові зобов'язання»	
6 рахунків	1 рахунок
Клас 6 «Поточні зобов'язання»	
10 рахунків	4 рахунки
Клас 7 «Доходи і результати діяльності»	
8 рахунків	3 рахунки
Клас 8 «Витрати за елементами»	
6 рахунків	-
Клас 9 «Витрати діяльності»	
10 рахунків	2 рахунки
Клас 0 «Позабалансові рахунки»	
9 рахунків	-

Дані табл. 2 дають підстави для узагальнення, що «Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва» № 186 від 19.04.2001 р., передбачено значно меншу кількість рахунків синтетичного обліку (29 рахунків проти 87). Відсутній чіткий поділ рахунків на класи та субрахунки. Проте з метою забезпечення необхідної деталізації та аналітичності обліково-економічної інформації підприємства можуть вводити до спрощеного Плану рахунків субрахунки, виходячи з призначення рахунків та потреб управління підприємством.

Оскільки спрощена форма бухгалтерського обліку, як і спрощена система оподаткування, може застосовуватись поряд із загальноприйнятою формою обліку за вибором малого підприємства, тобто є дозволеною, а не обов'язковою, то малі підприємства у разі потреби можуть використовувати облікові реєстри, передбачені «Методичними рекомендаціями по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку» від 29.12.2000 р. № 325, де передбачено до використання значно більшу кількість облікових реєстрів, аніж наказом Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422. Відтак, на свій власний розсуд малі підприємства можуть обирати той чи інший склад реєстрів обліку, що підлягатиме використанню ними з метою ведення бухгалтерського обліку.

Суб'єкти малого підприємництва складають та подають до відповідних органів фінансову звітність, передбачену нормами П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва». Нині діючий П(С)БО 25 передбачає існування двох типів звітів [4]:

- 1) «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» («Баланс» ф. №1-м та «Звіт про фінансові результати» ф. № 2-м);
- 2) «Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» («Баланс» ф. №1-мс та «Звіт про фінансові результати» ф. № 2-мс).

У п. 8 П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» відмічено, що суб'єкти малого підприємництва, які мають право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат:

- 1) можуть обліковувати необоротні активи тільки за первісною вартістю, без урахування зменшення корисності та переоцінки до справедливої вартості;

2) не створюють забезпечення наступних витрат і платежів (на виплату наступних відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань тощо), а визнають відповідні витрати у періоді їх фактичного понесення;

3) визнають витрати і доходи з урахуванням вимог Податкового кодексу України і відносять суми, які не визнаються Податковим кодексом України витратами або доходами, безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування;

4) поточну дебіторську заборгованість включають до підсумку балансу за її фактичною сумою.

Безліч дискусій серед науковців породжено саме існуванням третього пункту П(С)БО 25, оскільки він суперечить вимогам П(С)БО 15 «Дохід» та П(С)БО 16 «Витрати». У п.9 П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» передбачено, що суб'єкти малого підприємництва, які мають право на застосування спрощеного обліку доходів і витрат та які не зареєстровані платниками податку на додану вартість, можуть систематизувати інформацію, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, в регістрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису. Аналогічну норму прописано у ст. 3 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Відтак, при потребі виходу підприємств із складу тих, що мають право на застосування спрощеного обліку доходів і витрат, може виникнути проблема у формуванні облікових даних при поверненні підприємств до ведення обліку із використанням подвійного запису.

Ми вважаємо, що у разі, якщо суб'єкти малого підприємництва мають потребу у складанні ф.№1-м «Баланс» чи ф.№1-мс «Баланс» їм обов'язково слід застосовувати метод подвійного запису. Потреба використання балансу будь-яким підприємством – юридичною особою обґрунтовується принципом автономності. Фізичні особи-підприємці цей принцип не застосовують, тому вони не складають баланс і не використовують метод подвійного запису.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що обов'язковою умовою чіткої організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах є забезпечення відображення кожної господарської операції у відповідних документах. Оскільки підприємства малого бізнесу використовують безліч первинних документів, що у свою чергу обумовлює значну трудомісткість обліку, виникає потреба застосування нагромаджувальних документів, які дозволятимуть здійснювати записи однорідних господарських операцій по мірі їх виникнення впродовж місяця чи періоду виконання робіт (надання послуг). На етапі узагальнення даних поточного обліку здійснюється формування регістрів обліку, склад яких малі підприємства можуть обирати залежно від потреб, підготовка фінансової звітності для подання до відповідних державних органів, а також складання аналітичних таблиць за вимогами власника за спрощеною формою.

Література:

1. Хімченко А.М. *Розвиток в Україні системи підприємництва: формування малого бізнесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія»* / А.М. Хімченко. – Донецьк, 2005. – 17 с.

2. *Господарський кодекс України* / [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Пархоменко В. *Документальне забезпечення бухгалтерського обліку* / Валерій Пархоменко // *Бухгалтерський облік і аудит*. - 2010. – № 8. - С.7-11.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва». Затверджене наказом Міністерства фінансів України за № 39 від 25.02.2000 р. : [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.